Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера деиз ★ ШИНАРА, 29 МАРТ, 1988 ШУ. ★ № 38 (7541). ★ Мах 3 кеп.

КООПЕРАЦЕ ПОТЕНЦИАЛ—ПЕРЕСТРОЙКА ГІУЛАКХА

1988 шера 23 марта колхозхой IV Ерригсоюзни съезде КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева даь къамаьл

I.

Деза новкъостий!

Пурам да сона КПСС Центральни Комитета СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета цІерагІа шуга — IV Ерригсоюзни колхозхой съезда делегаташкеи хьаьшашкеи — дІайха а дег тІара а моаршал дала.

Тахан укх зале гулбеннаб советски колхозхой дерригача ноахалий викалаш. Шуца цхьана оаха моаршал лу вай Сийлахь-йоккхача Даьхен юртарча берригача къахьегамхошка.

Вай мехка карагІдаьннараш цо яьха коталонашн советски юрта вахарах хьакъоастае йиш йолаш яц. Даьхено боккха мах беш ба шун беркате къахьегам, халкъа хьал-таро тоаяра тІадерзадаь шун ГІулакхаш.

Съезда балхо, шеко йоацаш, дерригача вай халкъа теркам тІаззаб. Из кхетадеш а да, хІана аьлча, укхаза дувцаргдар да мехка вахара лоархІамеча дешаех — кооперацех колхозех, социалистически общества керттерча кІийленех цаІ хинна дІаэттача вай экономика ерригача аграрни секторах. ХІаьта иштта цун юкъархалкъа лоархІам вай массане а дика кхетабеш йолча перестройкех.

ХІанз, вай вахара а балха а ерригa оагІонаш революционни эргалонаша чулаьцача хана, вайна хьалхашка эттай советски общество дегІаяра укх бехнтокхамеча этапа проблемаш халонаш. Цар дІадех кІоаргга теоретически анализ уйлен елга, хІанзарча хано дІа ма дехкара йола политика кийчъелга, хІаьта иштта из кхоачашъяра доагІаш дола практически ГІулакхаш делга.

Вай иштта да а ду. Парте XXVII съезд ЦК Пленумаш, Октябрь 70 шу дизар дездар — уж дерригаш а перестройка кхетаярен дегІайоалярен лагІаш да. Укх съезда лоархІамегІдола декхар да социализма потенциал кхетаеча реальни тІакхетар хиннйтар, наьха вахар тоадеча а цар говзалаш дегІайоалаеча а цох пайда эцар.

Вайна тІехьашка да кердадар лахареи чІоагІденна дІаэтта дуккха хетараш кагдарен, йоккхий эксперименташ а социальни таронаш гучаяхар а шийца дола тІатеІІа беча балха кхо шу. ХІанз вай кхы а чІоагІагІа кхетаю перестройка тІа-тІа дегІайоагІа вІашдуьхьленаш йола. шийна чухь объективнни субъективнни факторша а хІамаша а болх беш йола процесс санна. ХІаьта царех тІехьарчар маІан лакхлу эргалонаша вай мехка къахьегамхой тІа-тІа дуккхагІа юкъеозарга хьежжа. Цунца, шоана дезе, я перестройка диалектика. Цо декхарийла ду вай эргалонаш яра тІадерзадаь сага хьинар тІа-тІа алсамдаккха а из болх бе доладалийта а, гІулакх дарца йола уйла юха па ялийта. халонаш яр аьнна тІехьашка ца довла, бІубенна а дог айденна а хилар па доаде. ТІаккха дерригa а хила ма деззара дІагІоргда. дерригa а вай лерхІаш хиннача тайпара хургда. Кердача дикагІча хьале йоаккхаш общество дегІайоалаергйола, ма хулла чІоагІа сага хьинарн инициативен мутІайоаккхаргйола низ а хинна дІаотта еза перестройка. Вай тахан мел деш долчо хІара сага шерра никъ хьабелл цун таланташ, говзалаш способносташ гучаяхара из творчески хІама хьадеш кайоалаш хилийтара.

Перестройка ха — из хІара сага обществе шийна йоагІаш йола моттиг хьалаца, цун вахара а балха а ерригача сферашка ше дІагойта таро лу ха Цудухьа вай бокъо йолаш ла перестройка хана, кхычарна тара йоацача хана санна, мах бе. Перестройко хьа э хулийтаргда чІоагІ а пергда дуккхача итташ-итташ шерашка хургйола вай общества сурт-сибат. XX бІаьшере чакхйоалаш а XXI бІаьшере дІайолалуш а вай бераштен берий бераштен хургдолча тайпара хулийтаргда цо из. Перестройка — из сага кхел цун ший кара хулийтаргйолча радикальни социальни хувцамий процесс. Къаьстта вайх воайх, кхыдар доацаш, тийша да мишта хургья вай кхоане мишта хургья вай кхел.

Фу де аьттув баьннаб, мишта кхоачашбу ЦК апрельски Пленумо КПСС XXVII съездо кийчбаь парте лосстам? Мишта хувцабеннаб мохк э наьха вахар а?

Перестройка леламах бола шерра тохкам ЦК-с дІагойтаргба XIX Ерригсоюзни партийни партконференцена. Цхьабакъда хІанзле ала йиш йолаш да: кхаь шера вай баь болх пайда боацаш байнабац.

Белгалдаккха деза, халонаш никъ дІаболабеча хана хургья аьнна хийттарел дукхагІа хинналга. Сов дукха Іайнай проблемаш, сов дукха ха яьккхай уж къеста ца еш. Ахархоша оалаш ма хилларa, листо хьалдикъад вай кха йоархІаша, бюрократизма а боахам во лелабара а баІо, социальни апате, бехнтокхам ца хиларо. Духхьал оасар дарах дарггдаш укхаза гІулакх. Эшаш да упахцІена. перестройко тоссаш дола ГІ тІадалийтара бухе кхаччалца вай социалистически кха дерзаделга

Вай хІанзара халонаш вай массазарча вахаре хьаІайна дуккха таханара дешаш къестаде а, цу цхьан ханна — эттача хьала масса йолча оагІорахьара тохкам бара кІийлен тІа — перспективана тІадерзадаь дола гІулакхаш хьадда тоадара ма хулла пайданегІа дола наькъаш леха дезарца а ювзаенна я.

Вай иштта болх а бу! ДІадоладеннад социальни сфера материальнн база дегІайоалярхьа сихха дІадерзалга, образоване а унахцІенон а даькъе перестройка яра тІаерзаяь хьадда решенеш тІанйцай. Вай дІадоладеннад хьалхарча даькъера а керттера а йола жилищни, кхачан, нах товарашцен ГІулакхашцен Іалашбара проблемаш къестае.

Цунца цхьана, кийч а яьй, лерраг1а чакхйоаккхаш а я вай общества вахара ерригa оагІонаш дикагІча оагІорахьа кердаяхара тІаерзаяь стратегически чулоацам болча шоайла дувзаденнача ГІулакхий система. Шерлуш боагІа Іилма - технически прогресса керттерча лостамашкара болх, чакхдоахаш да халкъа боахамера кІоаргга структурни хувцамаш.

Вахара юкъейоагІаш латт раликальни экономически реформа — йоккха масштабни хувцамаш дара йола вай керттера рычаг.

Общественно - политически вахара ерригача оагІонашта демократизаци яра хьадда никъ тІанйцаб парте, цох перестройка керттера деккхари социализм кердаяккхара хоадам беш бола, условни а лоархІаш.

Ма дарра аьлча, новкъостий, хІанз вайга общественни вахара ерригача сферашта дикалгахьа йола кІоаргга эргалонаш яра программа хинна Іац, вай шерача фронтагІа уж эргалонаш кхоачашъе доладеннад. Паччахьалкхен предприятех дола Закон болх бе доладаларо хьинарегІа дерзаладаь къахьегама коллективай вахар. Вай хьалххе а кхетадеш хиннача бесса, из кхоачашдеча кІезига хьахиланзар проблемаш халонашн. Цхьабакъда, дика ла уж дІайоахача къахьегамхоша шоаш дакъа лоацаш хилар. Болхлоша, ахархоша, интеллигенце тешшаме каразц шоай бокъонаш, производствана, социальни гІулаккхашта дас санна йоакхо ю. Цо тешам а болийт, оптимизм а хулийт.

Вай дІахо а боахам лелабара керда принципаш карерзае езаш да. Уж СССР-е кооперацн яра Закона проект санна долча иштта лоархІа ечa покумента кІийленга йийшай. Ма дарра аьлча, новкъостий, цун идеяш кхоачашъяр духхьал кооперативни болам хинна ца Іеш, ерригa вай советски общество деГІаяра дикала керда этап хинна дІаоттар санна да .

Къамаьл дац, перестройка де лерхІарашка кхачара кІезига ха а низ а эшаргбац. Цхьабакъда, тахан а тІехь ала йиш йолаш да: керттерча даькъе партенен халкъан мегад общества кризиса хьалха хула тенденцеш кагъе, из кІоарга революционни хувцамашкахьа дІаерзае. Из дІадахача кхаь шера керттера политически итог я.

Из вывод еш, вай Іехалац хургйолча халонашка, перестройка процесс ВІашдухьаленашка диллача, хІаьта иштта цунна еча духьаленашка диллача, хилча бакъахьа хетар бокъонца долаш долчун когаметта дІаоттаде а гІертац. Нагахьа санна вай обществера хІанзара хьал дувца эттача, аз шекваоацаш белгалдоаккхаргдар, дукхагІболча къахьегамхошта, мехка бахача берригача наха хетар — перестройка тІатеІІа а лерраг1а а, халонашта хьалхашка юха ца доалаш дІаяхьар, революционни хьисапе дІаяхьар: Укхаза да-кх вай вахара керттерча хьитара дола жоп а: могаргдий-те вайна воаш дІадоладаь доккха гІулакх чакхдаккха. ДІадахача кхаь шеро бокъо лу ала: хІаа, могаргда. Из иштта хилара тешал — из халкъо хьаллоацаш хилар, перестройка де лерхІарашкара дехкараштен гонахьа кхъахьегамхой кхотабалар.

Укх тІехьарча хана вай каст-каста дувц воай историех, цун турпалечен хатараш хинначе оагІонех. ЛоархІамегІйолча историческн урокашта юкъе цаІ керттерьяр я. Деррига вай толамаш, этгара йоккхагІйола вай коталонаш калкъа творчествана, аьнна, шерра доазонаш хьадийллача хана яьхай. ХІаьта этгара доккхагІдола гІалаташ диннад наьха бокъонца дола хьашташ кхоачаш на деш дуташ хиннача хана, хІаьта иштта миллионаш болча наьха социальни инициатива административни предписаней прокрустово гІанда тІа хувшаечен цунна гонахьа казенни инструкцейи регламентацейи карт ечен хана.

Перестройка принципальни кердадарий юкъмоттиг — из социалистически демократи кІоаргъяр, экономика хозрасчетни хьисапе яккхар е кооперативни юхьигаш дегІайоалаяр дале а, — хьалхарча даькъе латт ма хулла сага хьинар мукъадаккхарах, творчествои говзалн хьалъайярах, хІара гражданин общественна кулгалдеча юкъеВоалаварах. Цунна тІаерзаяь я парте политика, цун организаторски болх, цо тІанйца еррига решенеш, перестройка еррига законодательни акташ. Цунна тІаерзаяь я шоай съезде оаш ювцаргйола кооперацех долча Закона проект а.

II.

Новкъостий! Советски наьха хІанзарча ноахалга геттара бехнтокхаме а чоалхане а декхараш кхьачад. ХІаьта вайна цар маІан кІоаргагІа ме довз перестройка шерагІа ярж, социализм хьалъяьча ноахалий опыт кІоаргагІа йовзара уйла ййт. Хьалха даь довзаш дар юхадара уйла яр духьа доацаш, марксистско-ленински методологи, революционни кердадаккхара диалектика йовзар, хІанзара декхараш кхоачащдар, уж творчески юкъехьувлар духьа.

Ленина йоазош цІаькха а кердача тайпара а деша дезалга холуш да, керда общество хьаяра наькъа тІа цун уйлай кІоаргал йовзар духьа. Иштта вай из да а ду эггара дикагІдолчарех цаІ долча ленински гучадаькхачоа тІа — социалистически кооперацех болча хьехама тІадолхача хана.

Кооперативни болама социалистически характерах йолча ленински положение тІа социалистически революци котъяьнначул тІехьагІа духха тайп-тайпара уйлаш а, революци яьннначул тІехьагІарча шерий кІоарга анализ а ййтар. В. И. Ленина цІи хезача «Кооперацех» йолча статья тІа къаьгга хьахьежа

КООПЕРАЦЕ ПОТЕНЦИАЛ—ПЕРЕСТРОЙКА ГІУЛАКХА

1988 шера 23 марта колхозхой IV Ерригсоюзни съезде КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева даь къамаьл

(ДІахододар. Долалур 1-ча оагІо тІа).

Кооперативни формаех шерра пайда нйбар боккха лоархІам болаш да йоккхий, юкъера а йоккха йоаца а предприятеш оптимальни вІаши таръяра. Массанена йовзаш я йоккхача промышленносте изделей зІамигача серешта, оборудованен приборийн дуккхача тайпашта заказаш дарца ювзаенна халонаш. Боахамий кулгалхошта дика йовзаш я доккха доацача боарамий проектни, гІишлошъяра а ремонтни а балхашта йола подряд Іалашъярца ювзаенна халонаш.

Наьха бага даха хІама да шоай предложенеш юкъеккхувлача хана рационализтораша озаш бола бала, художественно - оформительски балхаш дара. Іилма-технически консультацеш яра проблемаш, иштта кхы дІахо. Йоккхача предприятешта цхьайолча хана пайдане дац цу тайпара балхаш делга. Из бахьан долаш лаьгІлу производства эффективность, йоаю хан средташ. Шоашта дуккха хІама дІатІаэца йиш йолаш я йоккха общественни производство кхетамца хьаллаца могаргдолаш йола йоккха кооперативни организацеш.

КІезига лоархІам боацаш я кхыйола оагІув а — социальни дешаш къестадар. Квалификаце бе-беча боараме йола духкапрофильни производстваш вІашагІа а йохкаш, кооперативни гІулакхаш леладаро вІаштІехьдоалийт дуккха нах, цу даькъе йоккха йоацача городашкара, поселкашкара, юрташкара бараш а болаш, балха юкъеоза. Кооперативашка болх баро лакхъю дезалий доходаш, алсамІоах социальни инфраструктура дегІакхувлара эшаш йола моттигера бюджеташ.

Юххера, цхьацца бахьанех паччахьалкхен предприятешкен организацешкеи пайда эца йиш йоацарий къахьегамах пайда эца таро хулийт кооперацe производстве а наха гІулакх деча а уж юкъеозарца. Эггара хьалха уж ба пенсионераш, инвалидаш, цІа леладеш бола кхалнах, дешаш бола кагирхой.

Ший дуккхача формацца эш вайна тахан кооперацн. Из — производства а гІулакх дара а деррригача доакъошка керда кооперативаш хьаяр. Из — колхозий а потребкооперацe организацей а демократически кооперативни хьисапаш хьаметтаоттадари кІоаргдарн. Из — колхозий а паччахьалкхен предприятей а юхьханцарча къахьегама коллективай бораме кооперацн дегІайоалаяр. Из — предприятешта юкъера договорни гІулакхаш леладар. Цу тайпара шерра дІаяьржача кооперацe ларда тІа общественни доалахьен бІаьхий чулоацам практически кхоачашбе йиш хургья.

Лоацца аьлча, новкъостий, кІезига сфераш яц керттера дар предприяти йоккха е зІамига хилар а доацаш, болх сихха эргабакхха, хувцалуш дола наьха хьашташ теркалде хар, моттигерча хьалех биззагІа пайда эцар долаш, хІаьта иштта болхлой говзали маькарлой.

Кооперацн шерра дегІайоалаяра декхар практически наькъа тІа доаккхаш, вай цунца цхьана жоп лу кооперативни болам айбара парте лаьцача курсах ца тешача а берригнешта. Кооперацн боахам лелабара социалистически форма яц, частнопредпринимателски гІулакхаш юхадийндар да, аьнна, хетараш садаа а корзагІбувла а баьннаб.

Цу новкъосташка ала йиш я са — цу тайпара шеконашн хабараш хьалхагІа а хиннад. Духхьал цу тайпарча наькъача ший хана садикъад кооперацe, цу даькъе дикка аьттув а боалаш. А, эксплуатацех а классови антогонизмах а мукъаьннача обществе дуккха нах чубоагІа къахьегамхой социальни болам хиларах тарра, ший маІанга диллача социализма декхарашца, цун къахьегама а коллективистски а деле хІарашца геттара тарлуш я кооперацн.

Цигара хьайоагІаш я мохк социально - экономически дегІабоалабар сихдеча цо хьаеллаш йола керда таронаш. Кооперацецара общественни хьашт доккхагІа хилийтад перестройкас. Цул совгІа, цо хиланза даргдоаца хьалаш хьахулийт кооперативни болама дикала кердача этапа, экономически а социальни а вахара бе-беча доакъошка из шерра юкъеяхьара.

Эггара хьалха перестройкас хьакхеллад, хІаьта дІахо а хьанхолл аьттув болаш дола общественни хьал, миллионаш болча наьха хьинара а кхоллама а никъ хьабелл. ХІаьта из принципиально лоархІаме да, хІана аьлча кооперацн «лакхера» юкъейоалае йиш йоаш яц. Духхьал «лохерча» инициативас а кхолламо а мара паькъара а формальни а йоацаш, дийна а низ бола а кооперацн лургьяц, из чІоагІа дІайоаржаергьяц.

Кооперативни болам дада. Халкъа эша товараш ду кооперативаш кІезига я Архангельски, Тамбовски, Тульски областашка, кхыйолча моттигашка. Кооперативаша болх бара эша лерттІа хьалаш хьа ца кхолларал совгІа бе-бе, духьаленаш ю, законагІа доаца гІулакхаш леладу, доазонаш уттаду. Бахача наха кхоачам боллаш дІабовзийтац цар бу болх, хІаьта цхьайолча хана царех доацараш дувц.

Кооперацн дегІакхувлалга объективно юхатетта, цох бола тешам боабу цхьадола негативни хІамаш ца гуш Іе йиш яц. Цхьайолча хана цу сфере нийслу хІамилг яккха гІертараш, цар леладечо кооперацe маІан нйрчадоаккх. Факташ я, шоаш кІезига хиларах пайда а эцаш, докихий маьхаш уттадара чотагІа кооперативаша шоай доходаш алсамйоахаш. Цунна, хила а боагІаш, раьза бац къахьегамхой.

Ма дарра аьлча, даккханза даргдоацача юкъедакхха деза закон. Бакъда, духхьал административни гІулакхашца къоасталургьяц проблема. Керттера никъ — кооперативаш духкагІа хилийтар, унахцІена конкуренци, цунна хьинаре юкъеяха еза паччахьалкхен предприятеш а. ХІаьта цох, ший аргІан, пайда баргба товарий а гІулакхаш дара а рынкана, маьхий боарама.

МукІарал де деза, кооперацн дегІайоалаяра цІенхаштта новкъарле ю законодательство кийчдаь ца хиларо. ХІанз йолаш йола кооперативни болама регулировани ю къаьст-къаьста нормативни акташ цхьанне яхар шоллагІчо дохадеш я. Царех дуккхачар кооперацн хьал ца лацарал совгІа, из дегІаухилга а юхатетт. Из теркал а даь, хьанхолланза яргйоацаш лаьрхІар керда, цаІ йола юкъарсюзни законодательни акт — СССР-е кооперацех дола Закон, цо кооперативни болама доазув а масштабаш а наьха санна шерьергья.

Цу закоио де лерхІар — кооперативно - колхозни доалахье чІоагІъелгеи дегІайоалаелген Іалашдар, кооперативни демократе защитни правовой механизм хьакхоллар, еррригача тайпарча кооперативни предприятей а организацей а экономически, организационни, правовой кІийлеш хьаяр, цар бокъошаната а декхарашта а, паччахьалкхени боахамен органашца леладеча гІулакхашта регламентаци яр.

ЦК Политбюрос могаяь Закона проект дерригача халкъага ювцийта араяькхай. Из ешача хана оаш кхетадаь хургда из новаторски документ долга, перестройка документ долга, цо таро хулийт еррига экономически практика цІенхаштта дІахьалхашкахьа йинга, вай общество социальни дегІайоалаеча керда низ чуболийта.

Цу документа массе оагІорахьа мах а беш, белгалдакхха деза, Закона проект кооперацех йола ленински идеяш хІанзарча ханаца вІашкайоалае езаш йолга, цо уж органически ювза еза перестройка концепцеца, хІанз вай обществе шерра чакхъювлача кІоаргача эргалоний опытаца. Из айхха ювзаенна я Паччахьалкхен предприятех долча Законаца а экономически реформа кхыйолча нормативни акташца а, царца цхьана цо цІенхаштта шерьюхІанзарча боахама механизм лелаяра правови кІийле.

Цхьадолча дешашка диллача Закона проекто цу механизмана юкъейоалаю тоаяь йола хьадда эргалонаш, хІаьта из хоадала деза дерригача экономически вахаре. Кердача документа кІийле, ала мегаргда, юкъоттиг я кооперативни сектор цаІ йолча мехка халкъбоахама комплекса цхьатарра бокъо йола дакъа да, аьнна. Цо юха меттаоттаю кооперацех йола керттера ленински принцип.

Цунга хьежжа шерлу кооперативай балха сфера, хІанзалца хиння эшаш йоаца новкъарленаш дІайоал. Кооперативашка баха бокъо лу мехка берригача гражданашта. Цар членашка дІахоач болхлоштен гІулакхерча нахан оттаяь йола еррига социальни хьалаш. Лоархіаме да кооперативиз балха боахама расчетен шоаш шоашта доал дарен принципаш дІахо дегІайоаргархилар. Из доагІаш да планированена а, маьхаш оттадара а, таронех пайда эцара а, къахьегарах алаш телара а.

Иштта белгалдакхха лов сона, духхьал колхозашта йоагІа цхьайола керда принципиальни положенеш юкъейоалаелга. Нийса а бакъахьа а да, аьнна, хет цар подсобни гІулакхашта оттадаь доазонаш биззача боараме дІадоахаш хилар. ХІанз колхозаш бокъо йолаш я шоашта тІачІоагІдаьча лаьттай а шоай керттерча фондаш а дакъа кхыча предприятешта санна, иштта къаьст-къаьстача наха а арендана лаьрхІа дІадала, юрта тайп-тайпара кооперативаш вІашагІйохха, арахьара экономически гІулакхаш чакхдаха. Цунца цхьана таро лу во болх беш йола кооперативаш дІаяха, лаьтта леладара йола цар бокъо дІаяккха.

Белгалдакхха деза, кооперативни формаш эргаьха тоаелга дукихача социалистически мехкашка чакхдоалаш хилар. Цар опытаца кІезига дац безам тІаоза, теркам тІабахийта безар. Сона хетачогІа, вай декхарийла да теркам тІабахийта из опыт Іомае пайдане дола дІа-хьа ду гІулакхаш шерде, пайдане мел дар хьинарегІа юкъедоаладе.

Новкъостий! Кооперацех дувцаш, белгалдакхха ловра сона, кооперативни болам дегІабар — из демократи шеръяра бола парте стратегически никъ нийса дІахобахьар, вай халкъа боахам унахцІена берзабар, мехка хулаш латтача экономически социальнин хувцамий органически дакъа.

Шеко яц, кооперативни боламе, моллагІча кхыдолча кердача гІулакхе санна, вайпа нийсъяла тарлу духха халонашн чоалхане проблемаш. Со шек вац, нагахьа санна тІатеІІа а юха ца доалаш а гІулакх дІадолалой, вай уж эшаергйолгах. ХІанз лоархІаме дар — боахам лелабара кердача формах йола общественни а еррригача кадрай а уйла хувцар. ТІатеІІа а хьадда а хоарцае еза ширьльнна стереотипаш гІулакхашн. Кооперацн шоллагІча даькъера, боккха лоархІам боацаш хІама хетар дІадакхха деза.

Кооперацн, моллагІа кхыйола боахам лелабара форма санна, паччахьалкхен воздействие сферана арахьа хила йиш яц. Иолаш я цу гІулакха тешшаме экономически инструменташ — налогаш уттаелга, кредитни политика, кооперативаща деча договорий система, госзаказашка гІолла цар балха воздействи елга. Цул совгІа, шеко йоацаш, кооперативашта биззача боараме доагІаш да хІанзара законодательство — къахьегам лорабара, кхеранизлен техника, социальни Іалашо яра. Іалам лорадара хьакъехьа из дар, аьнна, доацаш.

ХІанз Іалаьмате лоархІаме я законаш цІенхаштта леладара проблема. Из доацаш демократически процесс а, е экономически реформа а дІагІоргьяц. Гуччахьа дІаала деза, тайп-тайпарча рангех бола дуккха кулгалхой къахьегамхой коллективай бокъонех ца башалга, ала мегаргда, из цар дегІаца а цІийца а дІанйнад. ДІаІемаб уж «сайна ловр-товр ду аз» яхача принципага, шоаш деча нйрчача гІулакхашта е морально, цул совгІа, материально жоп а ца луш.

Укх тІехьарча хана гучаяьннай духха ха йоаццаш болх бе доладенна паччахьалкхен предприятех дола Закон телхадарах йола духха факташ. Цунца дувзаенна ЦК Политбюрос министерствайн ведомствайн кулгалхошта цІенхаштта хьалхадаькхад цу тайпара хІамаш де йиш йоацалга.

Экономике. общественни вахара кхыйолча сферашка санна, законаш лераделга хиланза даргдоаца перестройкас дІадехар да. Паччахьалкхен боахама еррригача органий, общественни организацей, еррригача рангай кулгалхой гІулакхаш духхьал закона гомашка мара чакхдувла йиш яц.

Кооперацех дувцаш хилча, новкъостий, цунна чІоагІа хийра я администрировани. Командни хьисапе къамаьл даро, раьза боаццаше разнарядкаш теларо, лаьрхІарашта а дІадоладаьрашта а уйла ца еш никъ бехкаро гІулакх докъаде, заорганизовать де, хІаьта юххера, цох тешам бойта, из хІалакде а тарлу.

Кооперацех долча Закона кІийлен тІа паччахьалкхено кооперативаща леладу гІулакх керттерча даькъе халкъа депутатий моттигерча Советашка гІолла хургда. Ховш ма хиллара, кооперативашен цар членашен текха налогаш моттигерча бюджеташта къкъегІоргья, цу регнона экономическин социальнин дегІаахар сихдара йолча ресурсех дІа а кхетаргья. Цудухьа моттигерча Советашта кооперацн хьаллаца стимул хул цунца цхьана цун балха воздействи е экономически рычаг а хул.

МайрагІа дегІадоаладе деза паччахьалкхен предприятештен кооперативаштен юкъера дІа-хьа пайдане дола айхха экономически гІулакхаш. Укхаза хьахила тарлуш я вІашагІъийна — паччахьалкхен-кооперативни а, кооперативно - паччахьалкхен а — образованеш.

Ма дарра аьлча, уж гІулакхаш пайдане хургда, нагахьа санна партнераш цхьа бокъо йолаш шоайла яхьа баьннен хилара принцип леррагІа лелаеш хуле.

Къамаьл дац, кооперацe доазонаш йинст йоацаш дац: Кооперативни доалахье, паччахьалкхен яр санна, бокъонаш йолаш яле а, вай биззача боараме белгалдоаккх, паччахьалкхен юкъархалкъа доалахье керттера лоархІам болаш йолга. Цун ший оамалгара а мехка экономике бокъонца цо лоацача моттигера а хьадоагІаш да из.

Вай дог даха йиш йолаш дац Закон тІаэцарагІа кооперацн шерра дегІайоагІалга ши-шегІа, еррига новкъарленаш херцаш дІагІоргда, аьнна. Укхаза эшаш ба партийни, советски органий Іалаьмате боккха теркам, цар новкъостали хьаллацари, хІана аьлча, кооперативни болам дегІабоалабара денхараш хІанз санна шерача масштабашка а селлара бе-бе долаш а цІаккха оттадаь доацандаь. Цудухьа, новкъостий, цу звенона тІабода партийни никъ — кооперацена духкагІа тешам, духкагІа новкъостал, — яхаш, хила беза.

Социализм хьалъяра низболча средствай арсенала юкъейоалае еза вай кооперацн. Шийна йоаггІаш йола сийлен моттиг дІалаца еза цо вай обществе.

III.

Новкъостий! Тахан мехка кооперативни сектора предприятейн организацейн керттера дакъа юрта болх беш йола кооперацн дегІайоалаяра керттера теркам вай тІабахийта беза.

Укхаза къаьстта чІоагІа эш кооперацн, йоккха я цун таронаш. Колхозашка хинна ца Іеш, паччахьалкхен боахамашка а. Цу тІа деррригача доакъошка — производстве, технически сервисе, снабжене, сбытен продукци чакхйоаккхачен, наха гІулакх деча. Из хьалхадоах юртбоахама производства башхалоно, из территориальни дІа-хьа нийсъяро а юртарча деррригача вахаро а. ХІанз укхаза кооперацн эшаш хиларал совгІа, из чакхъяккхара таронаш шеръеннай, керда экономически отношенеш — боахама расчет, производство вІаштІехьъяккхара подрядни формаш чІоагІлуш хилар лаьрхІача къаьстта а шерлуш.

Боккха производственно-экономически кадровни низ кара хиларах тарра, мохк кхачанцен бийдалцен Іалашбеча боккха лоархІам болаш я колхозаш. Юрта боахама обобществленни секторе йоаккхача продукцех аханега кхаччалцаяр цар лу. Шеко яц, кооперацех долча Закона проекта тІа белгалъяьхача кердача бокъонех колхозаша пайда нйбарах уж Іалаьмате дика дегІайоагІаргхилар, шоай балха доазонаш нонагІо шердергхилар. Хьайбайн лаьттанцарен продукташ яхарца цхьана, хІанз уж чакхъяха, халкъо хоатташ дола тайп-тайпара товараш хьаде, дохка, предприятештен гражданаштен гІулакх де таро хургья. Цо новкъостал дергда колхозашта лаьттах а кхыча ресурсех а ма хулла дикагІа, пайда нйбе, доходаш а алапе боарам а лакхбе. ХІаьта керттердар — мехка экономика чІоагІъергья, советски халкъа хьал-таро тоаяра хьасташ діаьхагІа хулийтаргда.

Тхо кхаьстта тийша да, кооперацес мохк кхачанца Іалашбара санна дола тІехьатетта йиш йоацен приоритетнин декхар сихагІа кхоачашде аьттув луш дола хьалаш хьанхоалларгхилар. Аграрни сектор а цунца дувзаенна доакъош а дегІадоаладара тІехьарча шерашка чакхдаьхача доккхийча гІулакхаша вІаштІехьдалийтар юртбоахама продукци яккхари чакхъяккхари дІахьалхашкахьа дига. Цох пайда баьлар пах Іалашбара гІулакх тоадара.

ЦК евральски Пленуме къамаьл деш аз йоалайир цхьайола даннеш. ХІанз кхы шера 9 процент дукхагІа хиннай юрта боахама валови продукци. Укх пятилетке, діаяхачунца нийсйича, юкъера лаьрхІача хІара шера 30 миллион тонн дукхагІа ялат чунйцад, дулх дукхагІа даькхад — 2,1 миллион тонн, шура — 8,2 миллион тонн. ДукхагІа ший продукци йохкаш хьайоагІа кхачан промышленность. Из бахьан долаш дІадахача шера хІара сага-сих кхьачар маькхапродукташ — 131 килограмм, дулх — 63 килограмм, шурий продукташ — 343 килограмм, фуаш — 270, шекар — 46 килограмм. Тоаденнад кхыча продукташца нах Іалашбелга. Долче, нах кхачан керттерча продукташца Іалашбар тоалуш латт.

ДикагІча оагІорахьа хувцамаш хила доладеннад. Цо вай гІаддуг. Цхьабакъда, уж кхоачамболаш дац. Из ала доагІа эггара хьалха хьайбай продуктех, сомах а баьцадаарех а. Пятилетка іохедисача кхаь шера юкъера лаьрхІача хІара шера баькхача боарама тІатоха деза 2,5 миллион тонн дулх, 20 процент дукхагІа баьцадааараш, хІаьта сом — шозза гарття дукхагІа чуба беза. ДукхагІа яккха еза шура, кхыйола юртабоахама продукташ а.

ХІанз а йизза къоастализа я ялата проблема. Кхыметтел, товарни ялат хьалкхедеча регнонийн дуккхача боахамаша, районаша, бІарчача областаша ялат паччахьалкхенга дохкачул дукхагІа шоаш дуъ. Цудухьа кхоачалац паччахьалкхен ресурсашкара фуъ хьожабе, яхаш, моттигашкара деш дола дехараш. Ялата рационально йайда нйбара оарцагІъяха еза еррига материальни моральни средствашка. Цхьабакъда, из дукхагІа ца доакхе мохк доакъарца Іалашбе, импорт кІезигъе йиш яц. Цхьа чоалхане доаца бакъдар кхетаде вай: ялат хеде деза, дехараш а ца деш.

Пятилетка чакхъялалехьа, кІезигагІдале а, цкъан ахазвеи дукхагІа чуэца деза ялат. ФуннагІа даь а из де деза, тІайоагІача пятилетке кердача лакхаленга кхачар духьа — шера 260 — 280 миллион тонн яккхарга. Оаша кхетадеш ма хиллара, вайна духхьала ялата «вал» нйша ца Іеш, эггара хьалха маьхе дола ялата тайпаш дукхагІа хилийтар эш — чІоагІеи низболен кІа, мукх, гречиха, иштта лакхабелкови кхачан а доакъара а культураш. Из болх дукхагІча даькъе тІабожаргба товарни ялат доаккхача зонашка ухкача боахамашта. Цхьабакъда, из деча хана укхаза лерттІа вІаштІехьъяькхха хила еза организационно-экономически технологически де дезарий еррига а система, керттерчоа тІаерзае еза ресурсаш, наьха безам совбаккхара Іалашо е еза.

Хьайбай продуктех аьлча, укхаза моттигерча Іалашон кхы тІа а дулха, шура, кхытайпа продукце ресурсаш юкъейоалаяра хьалаш хьадаьд хІанз. Дуккхача областаша, краяша, республикаша дукхагІа йоаккх шурен дулхи. Из бахьан долаш толаме лоархІабу централизованни фондашка поставкаш лоаттаяра декхарах, цунца цхьана хоалуш дикагІа Іалашбе яьннай шоай регионашка баха нах.

Бакъда, иждивенчески подход хІанз а дІаяланза я. Цхьабараш центро новкъостал дарга хьежаш багІа, шоай ресурсаш хадданза дукхагІа хилийтара лерттІа йоакхо йінц.

Цудухьа тахан ЦК а правительстве а мехка регионашкара дукха ух, къаьстта зІамигача городашкара, хьайбай продукташца во Іалашбу, яхаш, дола наьха письмош. Молдаве, масала, цІенхаштта тІехьабус хьайбай боахам. Карарча шера укхаза дулх кІезигагІа даькхад. Даькхача областаша, Красноярски крае, Ворошиловградски, Иркутски, Одесски областашка. Юкъерча Азе республикашка, Бурятски АССР-е эшачул кІезигагІа йоаккх хьайбай продукци. Хьадувла, шоай цІераш яха вай хІамай: цунца, кизга чу хьежача санна, хьагучабоал регионашка беча организаторски балхеи кулгалдареи боарам, берригача балха перестройка эсала еш хилар, доши гІулакхи вІашкадоагІаш ца хилар.

Фуд вайна хІанз эггара чІоагІагІа эшар? Эггара хьалха керда производственно-экономически гІулакхаш карадерзадар да. Тахан вай шерра шикъ хьабелл кооперацена. Из, шеко а йоацаш, вай мехка аграрни гІулакхаш дегІадахкара керда этап я. Кооперацех долча Закона принципиальни положенешка хьежжа, вай дІаяха езаш да искусственно хьаяь духьаленаш, хьаелла еза колхозийн совхозийн потенциал, бокъонца доалдара йола бокъо реально Іалашъе еза ахархошта.

Кооперацe таронех, доалдара кердача методех эффективно пайда эцара, эггара хьалха Іалашде деза юртара предприятеши организацешн йиззача боахама расчетага а самофинансированега а йоахилга. Из де, ховш ма хиллара, вай гІийртад хьалха а, бакъда, гІулакх комплексно доацаш леладаьд, — цхьа проблема къестаяьй вокханца бувзам боацаш, тІаккха еррига процесс а тІехьагІа соцаш хиннай.

ТІехьарча хана яьча масштабни экспериментех когІортолга а еш, Іоаяьча опытах пайда а эцаш, укх шера денз боахама доалдара кердача методашка даьннад деррригача боахамех 60 процент совгІа дараш. Царна юкъе— Российски Федераце, Белоруссе, Прибалтика республикай, Украина, Казахстана, Узбекистана, Киргизе цхьайолча областий агропромышленни комплекса еррига колхозаш, совхозаш, кхыйола предприятеши организацеши. ХьатІадоагІача шера из болх чакхбаккха беза массе а моттигашка.

ЧІоагІа гола тохаш да вай. Из лаьрхІа я ахархочун дукха хана денз йолаш йола дика оамалаш юхадийнъяран еблярен, колхозаши совхозаши реальни шоай лоІаме хуллага чІоагІдара, бух соццаш хьахулаш долчунца уж хьашт долаши бехктокхамен хулийталга лакхдара. Из берригa бодх кооперативни гІулакхий тайп-тайпара формаш пергІатта хьахаржарца, боахама подряд шерра дІайоаржалрца бувзабенна бе беза.

Подряд дегІайоалаяра анализо хьахьокх цун социально-экономически эффективности духовно-нравственни маьхаленаш дуккха оагІонаш йолаш хилар. Подрядо хьахьокх хозрасчетеи ше шийна доалдареи ларда тІа латтача кердача боахама механизма юхь, производственни инициативанен наьха социальни активностан стимулировани ю, уравниловка дІайоаккх.

Къахьегам вІаштІехьбаккхареи цунна стимулировани яреи кердача формаша таро хулийт вай кхачан ресурсаш сихагІа ебае. Бакъ ма дий, новкъостий, дуккхача бригадай, зІамигача группай, дезалий, арендни подрядни коллективашка цхьан-шин шера шозза-кхозза къахьегама овсарле лакхлулга, продукци яккхар сихха дегІадоагІилга.

Аз хьалхагІа дийцад Новосибирски областерча Кожуховгіар вежарий балхах. Интенсивни къахьегаш шоай звеноцарча кхаь членах хІаранена лаьрхІача 1985 шера цар даьккхад 620 тонн ялат, 1986 шера — 880 тонн, хІаьта 1987 шера — 1042 тонн ялат. ХІара шера гектара тІара 5 центнер дукхагІа ялат доаккхаш хиннад цар, хьувкъам 33 центнерга дІаГорташ а боаккхаш. Цар хьохкамагІа Сибарегіа соахка болх беш хиннай 800 совгІа цу тайпара коллектив. Цар леладаьд миллион гектар гаргга кхаш, хІаьта продукци а яьккхай хІара болхлочоа лаьрхІача регионерча колхозашкеи совхозашкеи юкъера лаьрхІача йоаккхачул диазза гаргга дукхагІа. Диазза дукхагІа, новкъостий! Эшаш йий укхаза комментареш!

Ала доагІа, еррригача республикашка, еррригача регионашка, цар спецификеи Іалама хьалаши мичча бесса дале а подрядни форма дІадахар юхаметта сихагІа а оттаду, эффект йоккхагІа а хул. Из иштта хилар бакъду Мински областерча Клецки района Жданова цІерагІча колхозо. Цу колхоза еррригача бригадашка 1983 шера денз коллективни подряд юкъейоалаяьй. ДІадахача пхе шера ялата, коартола, корнеплодий хьувкъам шозза лакхбеннаб укхаза. 1987 шера из кхаьчар ялата — гектара тІара 44 центнерга, коартола— 269 центнерга, корнеплодашта — 580 центнерга. Цу юкъа къахьегама овсарле лакхъеннай 52 процент. Рентабельность лакхъеннай шин процентагара 44 процентага кхоачаш. ЦаІи ахи миллион сом пайда баьб. Из деррига а даьд лоаццача хана.

Цхьаькха масал да Узбекистанера — Сурхандарьински областерча Шурчински района Кирова цІерагІа колхоз. Эшимов Гухта кертелаттача боамби лелаберий бригадо, боахама расчетен бригадни подряден принципегІа болх а беш соахка 76 гектарах хІаране тІара яьккхар планагІа лаьрхІа хиннача ткъаьйийттнена меттел 44 центнер. Бригадо яьккхача валови продукце мах 976 эзар сом хилар.

Е хьаэцаргья вай Капсукски районерча Капсукаса цІерагІа литовски колхоз. Дуккхача шерашка цу боахама еррригача подразделенешка коллективни подряди хозрасчети лелаю. Укхаза ворхІ механизаторо 855 гектар хулача кхашка ялат кхеду. ХІара механизатора кхоач 122 гектар оахам. 1987 шера цу механизатораша юкъера лаьрхІача гектара тІара 51,2 центнер ялат даьккхад, из хул 1986 шера даьккхачул 12,2 центнер дукхагІа. Цу цхьан ханна дІадодар кІезиг а даьд. Юкъера лаьрхІача боахамо шера 1,4 миллион сомал кІезигагІа боацаш цІена пайда эцилга чІоагІденна дІаэттад укхаза.

Кхы цхьаькха а масал. Ворошиловградски областерча Беловодски района Ленина цІерагІча колхоза Пелех Анна Ивановнай кхаь сагах латтача дезало 64 етт лелабергболаш договор даьд. Доахан леладу приспособленни помещене, хьайбаш кхыча фермашкара дараш санна долча фух да. 1987 шера хІара Іаттагара цу дезало яьккхай 3968 килограмм шура, хІаьта юкъера лаьрхІача колхозе яьккхар 2421 килограмм мара йоацача.

Гой тамашийна дар фуд — Украина агропрома кулгалхоша йоах, дегІаахара резерваш кхоачаеннай, еррига нех пайда нйцаб. Кхоачаеннаяц, дуккха а юхейисай! Наха эша хьалаш хьаде— цар шоаш хьалохаргья шоана рузкъа совдаргдола моттигаш!

Хьажал шо, новкъостий: А. И. Пелеха звеноцарча хІара болхлочоа лаьрхІача яьккха валови продукци 20,5 эзар сома боарам болаш я, хІаьта бІарчча хьанйцача боахаме гІолла — 13,9 эзар сома. Юкъера лаьрхІача бетта дезала коллектива членодаьккха алапи 262 сом хиннад, колхозе гІолла — 184 сом. Укхаза ала доагІа, цу тайпара шура яккхарах алапе боарам а хила боагГача тайпара ба. Ховш ма дий укх тайпара факташ а йолга: 2200 — 2500 килограмм шура яккхарах бетта 600 сом телаш а моттигаш я. А. И. Пелеха дезала коллективе къахьегама овсарле дукхагІа лакхлу къахьегамах доагІаш дар лакхлуъуъл. Укхаза дерригa хьокхамаш, оалаш ма хиллара, бокъонца хьагуш да, — дика хьокхамаш да!

ЧІоагІа лоархІаме да, подряд, къаьстта дезалеи арендни яр Нечерноземья областашка гІолла дІаяржар. Соахка ЦК июньски Пленуме аз йоалаяьяр Псковски области Пыталовски района боахамашка арендни подряд караерзаяра опыта хьакъехьара даннеш. Укхазарча хьалашка — хІаьта уж цу зона дуккхача областашка дараш санна, шоай зІамига контураш йола кхаш, зІамига юрташ, кІезига баха нах а доаца наькъаш а тІехьа — дезалеи зІамигача группай арендни подряд производство а къахьегама овсарле а белггала лакхъелга Іалашде могаш хилар. Цу районерча 12 боахамах пхиъ хІанззе а къахьегам цу тайпара вІаштІехьбаккхара формашка даьхад. Цу тайпара болх беш латт кхыча боахамашка а.

ЦК Пленуме дийцар, лелае 20 сиргІалг, пайдана яц аьнна списани яь хинна трактори комбайни дІанйцача парте членах, «Артемовский» совхоза механизаторах Анатолий Анатольевич Волоченскех. Цунна дІатІачІоагІдир 40 гектар лаьтта. Иоачан йолаш гуйре хинна яле а. 70 тонн дика йол кийчйир цо, 10 тонн ялат кхедир, хІаьта ше хьадаьккхачун чотагІа, вешта аьлча, ший доакъарца сиргІалгаш кхоабаш дени-буси тІакхета дулх 800 грамм хилар, е совхозерчул шозза дукхагІа. Цул совгІа, цо паччахьалкхенга ехкай ший Іаттагара яьккха кхо тонн гаргга шура. Сона хетачох, цун дезал шура, даьтта, кІолд йоацаш а багІац. А. А. Волоченскена балха тІехь новкъостал ду сесага — совхоза бухгалтера, 15 шу даьннача воІо — классни тракторист а хиння дІаэттача школьника, 12 шу даьннача йоІо. Арендни хьалашка довлара бахьанех дувцаш А. А. Волоченске керттера лерхІ паргІатта, ший лоІамагІа деррига дешаш къестаде, цхьаккха саг юкъе ца а лелхаш, цхьанне а команда а ца телаш, хьалха а ца доахаш болх бе таро хилар. Иштта да луш дола деррига жоп, новкъостий. Теркал дел оаш — дувцар дац хьабоалача пайдах, телача алапех, дувцар да, ше ялат кхедер хиларах тарра, юххера а, саго ший потенциал вІаштІехьяккхарах.

Цу района «Родина» яхача колхозе хьалый ший механизатора В. Н. Вредовеи Б. Т. Букшен хІаранеца 6-н 5-н саг вола арендни звенош. Колхоза дараш санна долча лаьттара, цхьатарраача хаоттама хьалашка 24-н 28-н центнер яьккхар цар, балхаш традиционни вІаштІехьдаьхача гектара тІара 14 центнер мара ялат ца даьккхача. Арендни звеношка шера хІара сага-сих лоархІаш 23 эзар сома маьха продукци яьккхай е боахаме юккъера лаьрхІача яьккхачул 5-эза дукхагІа. Цу колхоза кинемеханико В. И. Максимовен цун сесагеи 5 етт ший коа лелабе хьанйцаб, 10-на помещени кийчъеш а ба. ХІанзе а цар хІара Іаттагара дийнахьа-бус 12 килограмм шура йоаккх, хІаьта колхоза фермашка 5 килограмм мара яккхац. БІарчча хьанйцача Псковски областе хІанзле а вІашагІъехкай 150 арендни 600-нел дукхагІа дезалеи подрядни коллектив.

Бакъда, аз хьалххе аьнна ма хиллара, из гІулакх цхьалхха а шаьрра а дІадодац. Цхьабола специалисташ раьза бац подрядни коллективай балха юкъьебаха, хІаьта царех цхьабараш, кооперативай членаша лерхІачогІа, пайдане дац уж юкъебахкар кхоачамболлаш компетентность йолаши дог цІенеи уж ца хиларах.

Арендни дезалеи подряд дегІаухалга духхьал цо юханйза Іац. Цу Максимовгіарга дуккхабараш біагІара хьеж цар производственни хьокхамаш царга хьежжа алапин доккха хиларах. Массе тайпа бахьанаш лех инициатива дІакъовла гІерташ. Масала, района санитарни лоро йоах боахамо юрт бІехьергья. Гой, иштта хувцаеннай, кхыча формага яьннай цхьаболча болхлой психологи, новкъостий, — юртарча къахьегамах хІанзе а хьахиннадеций юрт бІехьелга! ТІаккха иштта дувцаш хилча, ала мегарг ма дий шоаш беча балхаца колхозашеи совхозашеи мохк бІехбу. (Белалу). Уж, хой шоана, хьаькъала лертІа болчар уйлаи яц. Е, аргда вай, пожарникаша лерхІ, иштта йола ферма цІи ялара духьаларча дІадехарий режима «юкъейоагІаш яц, аьнна. Белалу). Тамашийна да из, новкъостий. Цу массане а йовзийт вай дуккхача боахама кулгалхой уйлаш. Лоацца аьлча, из доккха, къаьстта лоархІам бола гІулакх хьаллаца дезаш да.

ХІаьта а аз доаладаьчеи кхыча царна тарарчеи масалаша хьахьокх общественни рузкъа цхьанне а доалахьа хургдоацача доаккхаш, къахьегама гІулакха демократически хьисапашка са ца долийташ дуккхача шерашка хьаІаійнар шерра цІенде доладалар.

Боахам лелабара кердача формас мел кІоарга гІулакхаш хьалхьоадаьд, кооперативни болам дегІабоалабечa мел доккхий кхоачамаш да хьагойт тахан нах юрта баха юхаухаш хиларо. Уж баха ховш хьалха нах чура дІабаха хиннача цІеношка, хІама дІа ца ювш даьда лаьтташ аха доладу цар.

МалагІа выводаш ергьяр аз, новкъостий, цу деррригaнех? Къахьегам вІаштІехьбаккхареи стимулировани яреи кердача прогрессивни формашкеи методашкеи хьажа веза перспектива позице тІара, подряда практико оттаду дешаш майрра къоастаде деза.

КООПЕРАЦЕ ПОТЕНЦИАЛ—ПЕРЕСТРОЙКА ГIУЛАКХА

1988 шера 23 марта колхозхой IV Ерригсоюзни съезде КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева даь къамаьл

ХIаа, вай колхозаш совхозаш социалистически юртбоахама производства кIийле йолаш юсаш я. Вай кара а гIоргдац геттара шеко йолча тIахьехамашта, хIаьта керттера — кIал кIийле йоацарашта — долче, колхозийн совхозийн кхел ювцара, нагахьа санна цар кхел ювце а, тIаккха из ювцаргья цар потенциал массе оагIорахьара гучаяккхара уйланца. Гой, иштта да вай луш дола жоп! Из ЦК-ан правительствах жоп да. Вай декхарийла да боахам лелабара цу формай потенциал хьагучаякхха. Из кхоачашде доагIа кооперацe таронех пайда эцара наькъаца. Вай долх дукха таьна йоацача хана колхозахн совхозахн ма ярра кооперативаш — колхоза правленецен совхоза дирекцецен договораш оттаяра кIийлен тIа болх беча, лаьтта, керттерен оборотнин фондаш шоай карайолча, эггара дикагIйола технологически системаш, боахам лелабара Iилма кIийлен тIара приемаш юкъейоалаеча боахама расчетни подрядни коллективай объединенеш ихахиларга.

Долче, вай декхарийла да колхозийн совхозийн исторически хьахинна чухьара структура боахам лелабара хIанзарча хьалашта ма йоагIгIара ца хилар, леррагIа йолча кооперацена ца мегаш хилар кхетаде — керттера дар да лаьттахи кхыча фондехи пайда эцача да ца хилар, хIаьта къахьегамах доагIар массанена цхьатарра дIанийсделга цо дIа да даккхар. Уж лазараш диккача боараме дIадоах производство вIаштIехьъяккхара арендни подряда а подрядни формай катийча группай а хьалашка.

Производство вIаштIехьъяккхара кердача формас хувцанза яргIоацача йоаккх колхозийн совхозийн структура. Ма дарра аьлча, аз хьалхе ма аллара, царех хьахул шоай лоIамеча юхьанцарча ньахьегама коллективай кооперативаш. Иштта йола таро хьаелл кооперацех долча Законо.

ХIара юхьанцарча къахьегама коллективана йинза шиннI лоIаме хила а хозрасчетни хьаштий принципаца кулгалде а мукъа ду. Цун кхьметтел Агробанка отделене шиннI счет хила йиш я. Цу тайпарча колхозийн совхозийн моделаш хьаьий, болх бе а йолалу.

Новосибирски областа Черепановски района «Крутишинский» совхозах дувца мегаргда, 10 эзар гектар гаргга оахаш дар а долаш, 12 эзар гектар лаьтта долча цу боахаме, 21 производстве болх беш 12-нахьа гIулакх дешн 33 юхьанцара кооператив я. ХIаьта хIара кооператив нах дукха болаш а яц — 3 — 5 саг мара. Иштта йиъ кооперативни звенос ялат кхеду, йиъне — доакъар, ялхне шура йоаккх. Бекх боаккха оаккхарийлеладу кооперативна я. Иштта системага бовларах болх бу нах, хIама ца эшшаш дилагIа дакъа кIезнга бир. Юртбоахама производствера 74 саг мукъаваьлар, царех 39 гIишлош еча вахар, 35 — Бердски радиозаводаца договорагIа болх беча промышленни кооперативе. Къаьнача структурагIа совхоза управлене аппарате болх беш 47 саг вар, хIанз ворхI мара висавац. Иштта йола коллективаш договора тIа ювца ерригa решенеш тIаэца, оттадьча маьхех продукци йоккха, хьанийеча средствашца производственни социальни хьашташ кхоачашде шоай лоIаме я.

Вахаро хьахулийт коллективни дезалеи подряда дукнха тайп-тайпара формаш. Царех хIаране хьахьокх отраслевни регионалнни башхалонаш, хьаддача боахама дегIаахара боарам, моттигера башхалонаш традицешн.

Подряд шиннI маIанга диллача шийна товр делгеи шаблони ловш йоаца демократически явлени я. Яхьа порядкагIа массанахьа мода я яхаш цхьа тайпа формаш увттаг йиш яц. Боккъалдар аьлча, нагахьа санна колхозе, совхозе мегаш хилар хьахьехха а пайдане а йола къахьегам вIаштIехьбаккхара формаш, бригадни, звеньевой, хозрасчетни коллективаш хьахиннаяле. тIаккха хIана йохаергья уж, искусственно кхыдар юкъе хIана хьоргда. Из ала деза къахьегамах доагIар далара, хьаяькхха продукци дIа-са екъара а йохкара а хьаддача формех. Рамнаш цаIаш я — кооперацех дола Законн колхозни Устави.

Перестройкас хьахилийтай боахамашта юкъерча кооперацe дукнха тайп-тайпара формаш, хьахиннай вайна традицонни йоаца тоъал формаш. Хьалха дIаяхача хана дукхагIча даькъе дегIайоагIар алхха юрта боахаме, духхьала горизонтале мара, предприятешта юкъерча бувзаме мара ца хинна кооперацн. ХIанз хьалхарча плане оттаю ерригa цикл — производство, продукци чакхйоаккхалга, дIайохьийталга, технологически гIулакх делга, Iилма Iалашо чулоапа кооператив, вешта аьлча, горизонтале гIолла а вертикале гIолла а низаш вIашкатохаш я.

Уж принципаш гуччахьа лоархIаш яцар, хIаьта кхыметтел дIа а йоахар. Колхозийн совхозийн средствах хьаяь боахамашта юкъера дукнха предприятеш шоаш хьаяьрех дIакъаьста а хьда а яр. Иштта хьал тIа эттар, масала, «Колхозстрой». Цунца телхайора, кхыметтел дIа а йоаккхар, кооперацe идея ше. Колхозаша, совхозаша, кхыча предприятеша агропромышленни формированешка дакъа лоацаш хиларо йиш хулийт Iилмана карагIдьннарех дикагIа а цхьан хIаманна тIаберзабаь а пайда эца, рузкъа зехьа довлга а издержкаш а кIезигье, хIама хьадарцара наьха безам чIоагIбе, социальни дешаш толаме кхоачашде.

Из бакъду Краснодарски краера «Кубань», Московски областера «Раменское» санна йолча агрокомбинатнй, Латвийски ССР-ерча «Адажи» яхар санна йолча агрофирмай, Тульски областерча «Новомосковское» яхар санна йолча агропромышленни объединеней опыто.

Масала, «Новомосковское» яхача объединенена кооперацe кIийлен тIа юкъеяхай колхозаш, совхозаш, продукци чакхйоаккхарашн, гIишлон, транспортни, кхыйола предприятеш организацеш. Керттера боахам а хинна дIаэттар Ленина цIерагIара колхоз, хIаьта объединене совета председателалла — цун председатель В. А. Стародубцев. Духхьал цхьан шера объединнене леррригача боахамашка шура йоаккхалга 11 процент, дулх — 9 процент ланхденнад, юкъера лаьрхIача хIара беттача Iаттагара шера йоаккха шура 224 килограмм тIакхийттай, 3742 килограммага дIа а кхоачаш, хIара гектара тIара чунйадг 38,2 центнер фийг бола ялат, из хул цхьайтталагIча пятилетка шера юкъера чуэцаш хинначул цхьа тонн совгIа дукнхагIа. Бакъда, гIулакх духхьал цунах лаьтта Iац. Укхаза производства издержкаш лохьеннай, дIадодар кIезнгденнад, продукце дикал, къахьегама овсарле лакхьеннай, наьха къахьегамцара безам айбеннаб, хьинар лакхденнад. Управленчески аппарат 518 саг кIезнгьеннай е 40 процент. Ведомствашта юкъера йовкъаш а царна юкъе барт ца хилар а дIадаьннад. ХьалхагIа колхозаштен совхозаштен лакхе лаьтта РАПО аппарат объединене шиннI балха орган а хинна дIаэттай. Де дезар из да. ХIаьта вайцига районни, областной, дукнхача республикански органаша РАПО аппаратах дегаондало ю, тоIабе, амар тела, хьалхагIа санна указанеш телар духьа, маца дIаде, аха деза, иштта кхыдар а. ВIалла а перестройка е магац. Укнхазара дIадолалу, ала мегаргда, перестройка критически доазув.

ЧIоагIа дика хIама да, вай мехка кхыча регионашка а дикагIа йола опыт хьохулаш латталга. Хьаэцаргья вай Читински областера Карымски район. Укхаза ялх колхозен цхьан совхозеи, лесхоза, шурий завода, гIишлон, транспортни, кхыча организацей ларда тIа, шийна потребительски кооперацн Агробанка чуйоагIа цхьа объединени хьаяьй. 300 юхьанцарча къахьегама коллективех латт ин, хIаьта цар подряден хозрасчетен принципагIа бу болх, Агробанка отделене шоай счеташ я цар. Из — кооперативай кооперативв я. паччахьалкхен а кооперативни а доалехьен ларда тIа хьаяьй из.

Цар а уж санна йолча юртарча формированей а балха тIа вайна гIу кхыдола чIоагIга лоархIаме гIуланх. Объединене балха лостам тел геттара лоархIаш волча цхьан боахама кулгалхо керте латтача совето. Управлене штат йоккха яц, совета йинза отчет луш а я. Из чIоагIа лоархIам болаш да аппарато администрировани лелаяр а бюрократизм а дIаяккхара, боахамаша а царна чурча хозрасчетни подрядни образованеша а творчески болх бара хьалаш хьакхоллара. Из цIаккха ца хиннача тайпара динза даргдоацаш да юртбоахаме. ХIана аьлча, из — дийна гIулакх да, Iаламца, лаьттанца, моттигерча башхалонашца дувзаденна а долаш. DIахо ла мегаргдолаш дий мехка экономика лоархIаме долча даькъанна бюрократически система хьисапе доал делга!

Цхьабакъда, са дика дош аьлг безам бар тулякаша дIадоладаьр хьаллоацаш. «Новомосковское» яхача объединене опытах пайда а эцаш, цар лаьрхIад из идея областной боараме юкъейоалае. ХIанз укхаза вIашагIйоллаш я областной боарамера кооперативни объединени, дулх, шура, баьцадааращ, сом, шекар доаккхаргдола, чакхдоахаргдола, маьхала доахаргдолча отраслех йола кооперативни союзаш (объединенеш) чуйоагIаргья цунна, цар иштта наькъаш дохкалга, материально - технически Iалашо ергья, нах чубаха цIенош хьалдергда, наькъаш дехкаргда.

Цу тайппара, дезала зIамига группа, звенон, бригадни, арендни, подрядни коллективагара йолаенна цаI йола дукнха лагIаш дола кооперативе хила еза агропромышленни комплекса эргаяькхача структурах — юхьханцарча кооперативай кооператив хиларах тарра, колхозагеи совхозагеи гIолла — районни объединенега, агрофирмага е агрокомбинатага гIолла — областной агропромышленни объединенешка кхоачаргIолаш. Аьттув балба ях вай тулякашка — уж, хетаргахьа, нийсача наькъа тIа ба.

Мехка агропромышленни комплекса экономически механизманен структуранен перестройка еча гIулакх цхьан оагIорахьа кхетаде гIертарах шо лораде безам бар са, новкъостий. Сона хетачогIа, из болх лаьрххIа бе долалуш, шеррача фронтагIа гIулакх доаржадеш, цунца цхьана вай увттаергьяц: «Хьалой темпаш!» яха лозунг. Из гIулакх къаьстта лоархIаме, бехткохаме, агропромышленни производства структурах хьокхалуш да, беррригача мехка миллионаш болча юртарча къахьегамхой хьаштаща дувзаденна да. Цудухьа укхаза бокхха бехткохами компетентности эш, аз-м аргдар, укхаза лоралуш хилар а новкъа хургдац, аьнна. Шаблонни наькъашца къестаде а сухал бе а мегаргдац укхаза, хьалха нийслуш хиннача тайпара. Бакъда, керда гIулакх чоалхане да, яхаш, юхатеттаращца вай машар хила беза яхилга-м дац из данне а. Укхаза керттера дар — безам а болаш, шоай лоIамах кооперативаш хьаяра нах вIашагIтохалга.

Хьаухача информаце тешал ду подрядни коллективаш вIашагIтохарца массанахьарча юртарча къахьегамхой чIоагIга безам хилар. Из я хIанзарча хьала ший тайпара белгало. Аз-м иштта аргдар: боахама доалдара кердача методашка довлара объективни а субъективни а таронаш мехка хьахиннай, аьнна. Из вывод яр оаха Политбюро яьр. Тхона хетачогIа, из нийса а да. Шо рьаза дий цунна, новкъостий? Цу гIулакха иштача наькъагIа дIадахара тIехьа да халкъ а. Хеталу, из политически нийса вывод я, аьнна, хIаьта вай практически балха тIа а цунгара дIадоладала деза, социалистически кооперацн яра ленински принципех цIенхаштта коттIортолга а еш. Вай практически балха тIа, хетаргахьа, цигара дIадоладала деза вай социалистически кооперацe ленински принципашца цIенхаштта хьалхле а лелаеш.

Новкъостий! Юрта кооперацн дIахо а. дегIахкувлача хьалашка, цхьаккха дича де йиш яц бахача наьха шоай доалахьара гIонна дола боахамий доархIам лохболийталга. Кхачан ресурсаш дукхагIа хилийтара хIанз юкъеккхухьа дакъа дика лоархI вай. Цхьабакъда, из кхы а доккхагIа хила йиш яр. Укхаза ца доагIа гIулакхаш нийсдалийтарах, дукнхача ахархоша шоай коара боахам тесса битар, хIанз, кхыметтел колхозашка а совхозашка а бахача дезалех кхоалагIдола дакъа шоай доалахьа доахан доацаш ба, аханел совгIа бола дезалаш детта доахан ца леладеш ба, хьаккхарг хьалкхееш а бац уж. Цар хьашташ кхоачашдара дерригa дукъ тIалатт паччахьалкхени колхозни ресурсашта.

Ший доалахьара боахам лелабелга аттача даккхара хьалаш хьаданза даог доацаш да, новкъостий. Наха новкъостал де деза бешамашта обработка еча, доахани коа тIара оалхазараши дIадоладара, йол хьакха а доахан доажаду а моттигаш хьежае эза. гIо де деза продукци маьхалъяккхара. хIанз кхетадеш да из иштта хила дезалга. Кооперацн чIоагIъенна дIаоттареи юкъарча производствца бахача наха шоай доалахьарча боахамашта интеграци яреи даькъе кIезига опыт Iоаяьяц Прибалтике, Белоруссе, РСФСР цхьайолча областашка, мехкарча кхыйолча регионашка. Юрта бахача наха раьза а болаш деш да из.

Дукнхача моттигашкарча наха дукнхача хана денз дика кхебу сом, комараш, хохаш, нарсаш, баьцадааращ, кхыйола культураш. Масала, Тернопольски область колхозашен совхозашен бахача наха дIателa йолаяьй рассада, пленка, удобренеш, тара, Iалашбу уж транспортаца, продукци чакхйоаха цехаш хьалъяьй. Ер да цунах хьахиннар. DIадахача шера область Кременецкин Залещицкин районашкарча наьха шоай доалахьарча боахамашка хьал а кхеаь, колхозашка, совхозашка, потребительски кооперацe ехкай 2100 тонн клубника. — вешта аьлча, ерригача Украиннерча колхозашен совхозашеи ехкачул дукхагIа. Цул совгIа, цар заготовителашка гIолла маьхалъяьхар дикка дукна помидораш, кхыйола продукци. Шинна а оагIонна пайдане да — колхозаштеи совхозаштеи бархI миллион совгIа сом пайда хилар, хIаьта сезонагIа хIара дезала 2—4 эзар сом кхы тIа доход хилар.

Дукна ха яьннаяц коллективни бешамаш лелаелга вай шерра дIадоладаь. Цох йола решени къахьегамхоша чIоагIа мога а еш, тIанийцар. Духхьал шин-кхаь шера хьалха эри даьда, хIама дIаерааьттув боацаш хинна лаьтташ культурни бешамаш а хинна дIаэттар, дезало пайда беш болх бе, дика салаIа цIенош а долаш. Соахка сентябрь бетта денз, бешамий участкай хьакъехьа тайп-тайпара доазув уттаделга цIендаь дIадьаькхачул тIехьагIа, уж 400 эзарнел дукхагIа хилар, хIаьта тIехьхьара ши шу хьанийца — шера миллион. DIаболабаь болх леррагIа дIабахьа беза. Духхьал бокхха экономически хинна ца Iеш, иштта социальни а кхетам балара а лоархIам болаш да из.

Новкъостий! Шерра кооперацн дIайолаяро вIаштIехьдоалийт духхьал юрта боахама эффективность лакхъяь ца Iеш, иштта агропромышленни комплекса кхыча предприятей яр а лакхъе. Вай бокхха низ тIабахийтаб продукци чакхъяккхар, лоаттаяр, маьхалъяккхар тоадара. Цхьабакъда, радикальни хьупамаш хIанз а хиннадац. Кхачан цикле мела моттигаш йолаш юс уж. Перестройка елга укхаза мела а низкъала а лел. Продукци духха йов, къаьстта коартолаш, баьцадааращ, дулх, шура. Уж кIезигагIа хилийтача, кхача дикка дукхагIа хургбар. ХIанз вай керттера резерв я из.

Хьалхарча даькъе де дезар да продукци чакхйоахача промышленность дерригa доакъош техникаца Iалашдарн модернизаци яри. Дукна ха йоаццаш чIоагIъьяча программагIа. лаьрхIад хьатIадоагIача бархI шера — 1995 шерага кхачалца йолча хаIна — цу гIулакхашка 77 миллиард сом дIадахийта. ХIанз цу балха тIаерзаяьй йоккха производственни, Iилман - технически потенциал, граждански машиностроени, промышленноста оборонни доакъош. Из программа кхоачашъяра СССР Госагропромо, министерствашта, моттигерча Советаша тIагIертта болх бергба аьнна, мотташ да вай.

Кхыбола лостам — кооперативни методех шерра пайда йийелга, продукци чакхъяхара лаьрхIа дунна йоккха йоаца производствашн предприятеш вIашагIъехкалга. юкъарчал доацца колхозаша, совхозаша, потребительски кооперацe предприятеша, организацеша потребителашка уж дIанхоачийталга. Баьцадааращ, сом, комараш, кхыйола продукци чакхйоахалга тоадаьча дукнхача республикай, краяй, областий боахамий опыто хьахьокх кхачан ресурсаш дукхагIа хилийтарга вуташ бола из никъ нийса хилар. Хозрасчетен кооперативни формайн хьалашка из прогрессивни лостам шерра дегIабоалабе беза. Цунна новкъостал де деза вай машинашъераша, мел эша механизмаш оборудовании хьаелга сих а деш.

Новкъостий! Юртара кооперацн дегIайоалаяра, ерригача агропромышленни комплекса болх тоабара чIоагIга болх баро, вайна хетачогIа, Iалашдергда цига хьаяьча потенциалах дикагIа пайда йийелга.

Дукнхача шерашка юрта боахаме мела дегIаух къахьегама овсарле, кIезнглуш дац дIаухийташ дар, фондоотдача лохлуш йоагIа. Боахамий, ведомствай цхьабола специалисташ кулгалхойн, кхыметтел цхьабола Iилманхой а, из законагIа доагIаш санна лерхIаш а ба: ха дIа ме йода вложеней дукхал дикалга кхоачаргья. тIаккха цIаьхха производство дегIааха йолалургья, яхаш.

Иштта сатедеш йола уйлаш вIалла кIал кIийле йоацаш я. Вай обществана чIоагIа Iаткъаш я уж. Хьаяьча фондий низ кхоачаргба, кхача а беза тахан а тIехьа царех хьахулаш дар хоалуш хилийтара.

Из белгала а доаккхаш. вай, новкъостий, вIалла а лархIац колхозаши совхозаши техникаца, механизмашца Iалашъяра дерригa шашташ кхоачашдаьд, аьнна. Даьдац. Цу тIа кхача гаьна да. Вайна из дика ховш а да. Цу хьакъехьа тIанийцай йоагIаш йола решенеш, уж кхоачашъеш а я. Цхьабакъда, Iалашдергда цига хьаяьча потенциалах дикагIа пайда йийелга.

Дукнхача шерашка юрта боахаме мела дегIаух къахьегама овсарле, кIезнглуш дац дIаухийташ дар, фондоотдача лохлуш йоагIа. Боахамий, ведомствай цхьабола специалисташ кулгалхойн, кхыметтел цхьабола Iилманхой а, из законагIа доагIаш санна лерхIаш а ба: ха дIа ме йода вложеней дукхал дикалга кхоачаргья. тIаккха цIаьхха производство дегIааха йолалургья, яхаш.

Иштта сатедеш йола уйлаш вIалла кIал кIийле йоацаш я. Вай обществана чIоагIа Iаткъаш я уж. Хьаяьча фондий низ кхоачаргба, кхача а беза тахан а тIехьа царех хьахулаш дар хоалуш хилийтара.

Из белгала а доаккхаш. вай, новкъостий, вIалла а лархIац колхозаши совхозаши техникаца, механизмашца Iалашъяра дерригa шашташ кхоачашдаьд, аьнна. Даьдац. Цу тIа кхача гаьна да. Вайна из дика ховш а да. Цу хьакъехьа тIанийцай йоагIаш йола решенеш, уж кхоачашъеш а я. Цхьабакъда, цунца цхьана хIанз хьагучадувл боахам хозрасчетага, йоккха йоаца коллектив подрядага ма яьлленге, — царна техника эшалга эшашагIа дале а цкъаи ахаззеи кIезигагIа хулга, хьаштдале, шозэа а. «Кубань» яхача агрокомбинатерча новкъосташа из бакъ а дергда шоана. Шин шера юртбоахама техника эцалга, хетаргахьа, кхозза кIезигденнад укхаза. ХIана? Кердача механизмо декхарийла бу уж ерригача ресурсех кхом а беш, пайда йийбара уйла е. Долче, духхьал дукхагIа техника эшаш хиларца дувзаденна дац гIулакх. Тахан хьалхарча плане латта проблема я юрта хьаяьча потенциалах пайда йийбар.

Из проблема кхоачашъяра вайна гуш дола даькъаш малагIаш да? Ховш ма хиллара, хIанзарча аграрни политика дерригa дешаш Политбюрос дувца оттадьд ЦК аргIанарча цхьан Пленуме. Оаха боагIаш бола болх беш ба. Анализо хьахьокхачох, цун керттерча лостамашта юкъейоагIа экономически хувцамий хIанзара идеологи.

Хьалхардар. Вай массанахьа де дезаш дар да тIехьашка а ца доалаш агропромышленни комплекса ерригa звеньяш боахама расчетага, самоокупаемостага, ше-шийна финансировани ярга, кулгалдара экономически методашка яхар. Iомадала деза ресурсаш дика лархIа а царех хьаькъалца пайда йийе а. Ерригa доходаш хила еза болх баь яьха. Цу лостаме керттера дар — подряди кооперацни. Ерригача циклах — кхай тIара прилавкага кхаччалца — чакхдакха деза кIоаргга кооперированни интегрированни елга.

ШоллагIдар. Динза даог доацаш да паччахьалкхен инвестицей приоритетни лостамаех агропромышленни комплекс елга. Цу этаперча дIадодарий керттера объект а хинна дIаотта еза хIанз производство ше а йоацаш, производственни а социальни а инфраструктура. Дукнхача мехкашка хIанз массехь иттг шера дIаболабаьб «довраш дIадахара йола инвестицеш» яра бола никъ. Цига лерхI, тIехьхьара хьахулача продукта ресурсаш алсамъялара рузкъа дIадахийтар пайда негIа да, аьнна. Затраташ еча приоритет дIаяла еза наькъаштеи транспортан, хранилищаштеи таран, чакхъяхараи торговленеи, потребленена рационализаци яра. Зе деш дац фусамаш, социально - культурни сфера объекташ хьалъярга, образоване система дегIайоалаярги квалификаци лакхъярги дIадохийташ дар.

Юртарча вахара хьисап кердадаккхар дувзаденна да юртахой хьашташ кхоачашду гIуланхаш шердарца а. Шоана массанена ховш да мел дукна халонаш лов юрта вахача саго гIишлон материалаш яха, цIенош хьалде е тоаде, доакъар е доагоо Iалашде а хьатIаоза а, огород аха а цига де мел эшар де а гIерташ. Юрта хIанз дукна я бытовой техника, цхьабакъда, из тоае ховш практически саг ваш. Геттара эсала я кога гIирс тоабара, барзкъаш тегара эша таронаш. Къаьстта хала хул ха яхача паха, инвалидашта. Кагий хIамаш дац уж, новкъостий. Доккхача паччахьалкхен дешах да деш дола къамаьл. ХIанз юрта вахаш ва бIаь миллион гаргга саг. Ахча да нахага, дукхагIа даькъе алапеш лакха да. Шийна деча гIулакхашта мах бала могаргдолаш а дIабала кийча а ва саг, бакъда, дукхагIйолча хана мах дIаэца саг а моттиг а хилац.

ХIаьта гIулакхаш делга дегIаахара организационни формаех дийца, уж геттара бе-бе хила йиш йолаш я. Цу тайпара службаш вIашагIйохка езараш эггара хьалха колхозаш, совхозаш, юртара кхыйола предприятеш организацеши шоаш я. ХIаьта из ма йий бахача наха коммунально - бытовой гIулакхаш деча даькъе тайптайпарча кооперативаша шоай дош ала йиш йолг моттиг. Шортта таронаш я царна укхаза гIулакхаш дара. Цу совгIа, подряда тIа довларо цу сферана юкъеоза могаргбола нах мукъа а ма боахий.

Социальни даькъера дукнха кхыдола дешаш, къаьстта аьлча колхозхой пенсеца Iалашбара дар а долаш, къоастаде деза ха хьатIаэттай. Хьалха дIанхача шерашка, шоана ховш ма хиллара, цхьаццадола гIулакхаш кхоачашдаь ма дарий колхозхой пенсей боарам болхлойн гIулакхерча цаьхен дарашца вIаши нийсбара. Бакъда, лоархIаме белгалонаш хIанз а йолаш я. ХIанз кийчдеш да пенсех дола Закон, из проблема йоагIача тайпара къоастаелга шийна юкъе а долаш. Къаьстта шун теркам тIаоза безам бар са Российски Нечерноземье — мехкн повахаре Iалаьмате боккха политически, экономически а культурни а лоархIам бола. из йоккха регион — эргаякхара проблемашта. Укх тIехьхьарча шерашка, ховш ма хиллара, шоанз а. «Кубань» яхача агрокомбинатерча новкъосташа из бакъ а дергда шоана. Шин шера юртбоахама техника эцалга, хетаргахьа, кхозза кIезигденнад укхаза. ХIана? Кердача механизмо декхарийла бу уж ерригача ресурсех кхом а беш, пайда йийбара уйла е. Долче, духхьал дукхагIа техника эшаш хиларца дувзаденна дац гIулакх. Тахан хьалхарча плане латта проблема я юрта хьаяьча потенциалах пайда йийбар.

Из проблема кхоачашъяра вайна гуш дола даькъаш малагIаш да? Ховш ма хиллара, хIанзарча аграрни политика дерригa дешаш Политбюрос дувца оттадьд ЦК аргIанарча цхьан Пленуме. Оаха боагIаш бола болх беш ба. Анализо хьахьокхачох, цун керттерча лостамашта юкъейоагIа экономически хувцамий хIанзара идеологи.

Хьалхардар. Вай массанахьа де дезаш дар да тIехьашка а ца доалаш агропромышленни комплекса ерригa звеньяш боахама расчетага, самоокупаемостага, ше-шийна финансировани ярга, кулгалдара экономически методашка яхар. Iомадала деза ресурсаш дика лархIа а царех хьаькъалца пайда йийе а. Ерригa доходаш хила еза болх баь яьха. Цу лостаме керттера дар — подряди кооперацни. Ерригача циклах — кхай тIара прилавкага кхаччалца — чакхдакха деза кIоаргга кооперированни интегрированни елга.

ШоллагIдар. Динза даог доацаш да паччахьалкхен инвестицей приоритетни лостамаех агропромышленни комплекс елга. Цу этаперча дIадодарий керттера объект а хинна дIаотта еза хIанз производство ше а йоацаш, производственни а социальни а инфраструктура. Дукнхача мехкашка хIанз массехь иттг шера дIаболабаьб «довраш дIадахара йола инвестицеш» яра бола никъ. Цига лерхI, тIехьхьара хьахулача продукта ресурсаш алсамъялара рузкъа дIадахийтар пайда негIа да, аьнна. Затраташ еча приоритет дIаяла еза наькъаштеи транспортан, хранилищаштеи таран, чакхъяхараи торговленеи, потребленена рационализаци яра. Зе деш дац фусамаш, социально - культурни сфера объекташ хьалъярга, образоване система дегIайоалаярги квалификаци лакхъярги дIадохийташ дар.

Юртарча вахара хьисап кердадаккхар дувзаденна да юртахой хьашташ кхоачашду гIуланхаш шердарца а. Шоана массанена ховш да мел дукна халонаш лов юрта вахача саго гIишлон материалаш яха, цIенош хьалде е тоаде, доакъар е доагоо Iалашде а хьатIаоза а, огород аха а цига де мел эшар де а гIерташ. Юрта хIанз дукна я бытовой техника, цхьабакъда, из тоае ховш практически саг ваш. Геттара эсала я кога гIирс тоабара, барзкъаш тегара эша таронаш. Къаьстта хала хул ха яхача паха, инвалидашта. Кагий хIамаш дац уж, новкъостий. Доккхача паччахьалкхен дешах да деш дола къамаьл. ХIанз юрта вахаш ва бIаь миллион гаргга саг. Ахча да нахага, дукхагIа даькъе алапеш лакха да. Шийна деча гIулакхаш мах бала могаргдолаш а дIабала кийча а ва саг, бакъда, дукхагIйолча хана мах дIаэца саг а моттиг а хилац.

ХIаьта гIулакхаш делга дегIаахара организационни формаех дийца, уж геттара бе-бе хила йиш йолаш я. Цу тайпара службаш вIашагIйохка езараш эггара хьалха колхозаш, совхозаш, юртара кхыйола предприятеш организацеши шоаш я. ХIаьта из ма йий бахача наха коммунально - бытовой гIулакхаш деча даькъе тайптайпарча кооперативаша шоай дош ала йиш йолг моттиг. Шортта таронаш я царна укхаза гIулакхаш дара. Цу совгIа, подряда тIа довларо цу сферана юкъеоза могаргбола нах мукъа а ма боахий.

Социальни даькъера дукнха кхыдола дешаш, къаьстта аьлча колхозхой пенсеца Iалашбара дар а долаш, къоастаде деза ха хьатIаэттай. Хьалха дIанхача шерашка, шоана ховш ма хиллара, цхьаццадола гIулакхаш кхоачашдаь ма дарий колхозхой пенсей боарам болхлойн гIулакхерча цаьхен дарашца вIаши нийсбара. Бакъда, лоархIаме белгалонаш хIанз а йолаш я. ХIанз кийчдеш да пенсех дола Закон, из проблема йоагIача тайпара къоастаелга шийна юкъе а долаш. Къаьстта шун теркам тIаоза безам бар са Российски Нечерноземье — мехкн повахаре Iалаьмате боккха политически, экономически а культурни а лоархIам бола. из йоккха регион — эргаякхара проблемашта. Укх тIехьхьарча шерашка, ховш ма хиллара, шоанз а. «Кубань» яхача агрокомбинатерча новкъосташа из бакъ а дергда шоана. Шин шера юртбоахама техника эцалга, хетаргахьа, кхозза кIезигденнад укхаза. ХIана? Кердача механизмо декхарийла бу уж ерригача ресурсех кхом а беш, пайда йийбара уйла е. Долче, духхьал дукхагIа техника эшаш хиларца дувзаденна дац гIулакх. Тахан хьалхарча плане латта проблема я юрта хьаяьча потенциалах пайда йийбар.

Из проблема кхоачашъяра вайна гуш дола даькъаш малагIаш да? Ховш ма хиллара, хIанзарча аграрни политика дерригa дешаш Политбюрос дувца оттадьд ЦК аргIанарча цхьан Пленуме. Оаха боагIаш бола болх беш ба. Анализо хьахьокхачох, цун керттерча лостамашта юкъейоагIа экономически хувцамий хIанзара идеологи.

Хьалхардар. Вай массанахьа де дезаш дар да тIехьашка а ца доалаш агропромышленни комплекса ерригa звеньяш боахама расчетага, самоокупаемостага, ше-шийна финансировани ярга, кулгалдара экономически методашка яхар. Iомадала деза ресурсаш дика лархIа а царех хьаькъалца пайда йийе а. Ерригa доходаш хила еза болх баь яьха. Цу лостаме керттера дар — подряди кооперацни. Ерригача циклах — кхай тIара прилавкага кхаччалца — чакхдакха деза кIоаргга кооперированни интегрированни елга.

ШоллагIдар. Динза даог доацаш да паччахьалкхен инвестицей приоритетни лостамаех агропромышленни комплекс елга. Цу этаперча дIадодарий керттера объект а хинна дIаотта еза хIанз производство ше а йоацаш, производственни а социальни а инфраструктура. Дукнхача мехкашка хIанз массехь иттг шера дIаболабаьб «довраш дIадахара йола инвестицеш» яра бола никъ. Цига лерхI, тIехьхьара хьахулача продукта ресурсаш алсамъялара рузкъа дIадахийтар пайда негIа да, аьнна. Затраташ еча приоритет дIаяла еза наькъаштеи транспортан, хранилищаштеи таран, чакхъяхараи торговленеи, потребленена рационализаци яра. Зе деш дац фусамаш, социально - культурни сфера объекташ хьалъярга, образоване система дегIайоалаярги квалификаци лакхъярги дIадохийташ дар.

Юртарча вахара хьисап кердадаккхар дувзаденна да юртахой хьашташ кхоачашду гIуланхаш шердарца а. Шоана массанена ховш да мел дукна халонаш лов юрта вахача саго гIишлон материалаш яха, цIенош хьалде е тоаде, доакъар е доагоо Iалашде а хьатIаоза а, огород аха а цига де мел эшар де а гIерташ. Юрта хIанз дукна я бытовой техника, цхьабакъда, из тоае ховш практически саг ваш. Геттара эсала я кога гIирс тоабара, барзкъаш тегара эша таронаш. Къаьстта хала хул ха яхача паха, инвалидашта. Кагий хIамаш дац уж, новкъостий. Доккхача паччахьалкхен дешах да деш дола къамаьл. ХIанз юрта вахаш ва бIаь миллион гаргга саг. Ахча да нахага, дукхагIа даькъе алапеш лакха да. Шийна деча гIулакхаш мах бала могаргдолаш а дIабала кийча а ва саг, бакъда, дукхагIйолча хана мах дIаэца саг а моттиг а хилац.

ХIаьта гIулакхаш делга дегIаахара организационни формаех дийца, уж геттара бе-бе хила йиш йолаш я. Цу тайпара службаш вIашагIйохка езараш эггара хьалха колхозаш, совхозаш, юртара кхыйола предприятеш организацеши шоаш я. ХIаьта из ма йий бахача наха коммунально - бытовой гIулакхаш деча даькъе тайптайпарча кооперативаша шоай дош ала йиш йолг моттиг. Шортта таронаш я царна укхаза гIулакхаш дара. Цу совгIа, подряда тIа довларо цу сферана юкъеоза могаргбола нах мукъа а ма боахий.

Социальни даькъера дукнха кхыдола дешаш, къаьстта аьлча колхозхой пенсеца Iалашбара дар а долаш, къоастаде деза ха хьатIаэттай. Хьалха дIанхача шерашка, шоана ховш ма хиллара, цхьаццадола гIулакхаш кхоачашдаь ма дарий колхозхой пенсей боарам болхлойн гIулакхерча цаьхен дарашца вIаши нийсбара. Бакъда, лоархIаме белгалонаш хIанз а йолаш я. ХIанз кийчдеш да пенсех дола Закон, из проблема йоагIача тайпара къоастаелга шийна юкъе а долаш. Къаьстта шун теркам тIаоза безам бар са Российски Нечерноземье — мехкн повахаре Iалаьмате боккха политически, экономически а культурни а лоархIам бола. из йоккха регион — эргаякхара проблемашта. Укх тIехьхьарча шерашка, ховш ма хиллара, шоанз а. «Кубань» яхача агрокомбинатерча новкъосташа из бакъ а дергда шоана. Шин шера юртбоахама техника эцалга, хетаргахьа, кхозза кIезигденнад укхаза. ХIана? Кердача механизмо декхарийла бу уж ерригача ресурсех кхом а беш, пайда йийбара уйла е. Долче, духхьал дукхагIа техника эшаш хиларца дувзаденна дац гIулакх. Тахан хьалхарча плане латта проблема я юрта хьаяьча потенциалах пайда йийбар.

Из проблема кхоачашъяра вайна гуш дола даькъаш малагIаш да? Ховш ма хиллара, хIанзарча аграрни политика дерригa дешаш Политбюрос дувца оттадьд ЦК аргIанарча цхьан Пленуме. Оаха боагIаш бола болх беш ба. Анализо хьахьокхачох, цун керттерча лостамашта юкъейоагIа экономически хувцамий хIанзара идеологи.

Хьалхардар. Вай массанахьа де дезаш дар да тIехьашка а ца доалаш агропромышленни комплекса ерригa звеньяш боахама расчетага, самоокупаемостага, ше-шийна финансировани ярга, кулгалдара экономически методашка яхар. Iомадала деза ресурсаш дика лархIа а царех хьаькъалца пайда йийе а. Ерригa доходаш хила еза болх баь яьха. Цу лостаме керттера дар — подряди кооперацни. Ерригача циклах — кхай тIара прилавкага кхаччалца — чакхдакха деза кIоаргга кооперированни интегрированни елга.

ШоллагIдар. Динза даог доацаш да паччахьалкхен инвестицей приоритетни лостамаех агропромышленни комплекс елга. Цу этаперча дIадодарий керттера объект а хинна дIаотта еза хIанз производство ше а йоацаш, производственни а социальни а инфраструктура. Дукнхача мехкашка хIанз массехь иттг шера дIаболабаьб «довраш дIадахара йола инвестицеш» яра бола никъ. Цига лерхI,